

DR. LENCSE BALÁZS*

A sértett felszólaláshoz való joga és érvényesülésének feltételei

Fiatal gyakorló jogászként többször megfogalmazódott bennem az a kérdés, hogy a hazai hatályos büntetőeljárásai rendelkezések és az ezen alapuló jogalkalmazás vajon mennyire biztosítja a bűncselekmények sértettjeinek védelmét, sérelmeik hatékony orvoslását, a velük szembeni legkíméletesebb eljárású módot, nyújt-e többletvédelmet a sértetti körön belül is hátránnyal rendelkezőknek, avagy egyáltalán tekintettel van-e arra, hogy a bizonyítási eljárás eredményes lefolytatásához szükséges sértetti tanúvallomás mögött is egy ember húzódik meg, aki feljelentésének megtételével jogvédelemért kiáltva segítségre szorul. A fenti kérdések megválaszolásához jó kiindulópont lehet a sértett eljárási helyzetének és jogai érvényesülésének vizsgálata, melynek keretében kívánom bemutatni a sértetti „perbeszéd” megjelenését az eljárás dinamikájában, a felszólalás tartalmát, korlátait és megtételének módját, valamint néhány olyan gondolatot is megfogalmazok, amely a sértetti jog kiterjesztését és gyakorlásának hatékonyabbá tételét célozza.

A sértett eljárási helyzetéről és jogairól röviden

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) V. Fejezete a sértettet a büntetőeljárásban részt vevő személyek között említi, a törvényi felsorolásban a terhelt és védő után a harmadik helyen. Kiss Anna szavaival élve, a büntetőeljárásban a sértett „jelentéktelen személy: nincs, illetve alig van lehetősége a büntetőeljárás sorsának alakítására, végeredményének befolyásolására”¹. Ezen gondolatok közel tíz éve születtek, de a benne foglaltak a mai napig érvényesek. A hatályos eljárásjog szabályait és gyakorlatát látva, úgy vélem nem túlzó az a kijelentés,

hogy míg a sértett a bűncselekmény elkövetésének időpontjában az események egyik „főszereplője”, addig a megindult büntetőeljárás során már csak a processzus „mellékszereplőjévé”, avagy annak „tárgyává” silányul. Történik mindez annak ellenére, hogy egy sikeres nyomozás, de összességében az egész büntetőeljárás eredményes lefolytatásához a sérelmet szenvedett fél aktív közreműködése is szükséges.

A büntetőeljárásban többféle pozícióban is megjelenő sértettet megillető jogokat különféle módon lehet csoportokba sorolni². Egyik fajta csoportosítás³ a sértett bizonyítási, észrevételezési és jogorvoslati jogait különbözteti meg. Másik csoportosítás⁴ szerint két további alcsoportról beszélhetünk: egyikbe a büntetőeljárás sikeréhez, objektivitásához, teljességéhez fűződő sértetti jogok (pl.: feljelentés megtétele, jelenléthez, indítványtételhez, észrevételhez való jog), míg a másikba a sértett jogos érdekeinek érvényesítésével kapcsolatos jogok tartoznak (így pl.: tanúkénti megjelenéssel kapcsolatos költségek megtérítése, polgári jogi igény előterjesztése). Mindkét utóbbi alcsoport elemei közé besorolásra került a sértettnek a vádbeszédet követő felszólalási joga is.

A hatályos Be. irányadó rendelkezései alapján a sértett jogosult arra, hogy az eljárási cselekményeken – főszabály szerint – jelen legyen, az eljárás őt érintő irataiba betekintsen, az eljárás bármely szakaszában indítványokat és észrevételeket tegyen, büntetőeljárású jogairól és kötelezettségeiről az eljáró hatóságoktól felvilágosítást kapjon, valamint meghatározott esetekben jogorvoslattal éljen.⁵ A sértett a Be. szabályainak összességét figyelembe véve egyéb jogokkal is rendelkezik, így a felszólaláshoz való joggal⁶ is.

Értesítés, mint a sértetti jogérvényesítés feltétele, jelenléti jog – tanúzási kötelezettség

Ahhoz, hogy a sértett az eljárás dinamikájában jogait gyakorolni tudja, a Be. kötelezettségként írja elő az el-

² Lásd bővebben: i. m. Kiss Anna 125–128. p.

³ Kratochwill Ferenc: A sértett jogi helyzete a magyar büntetőeljárású jogban, ELTE, Budapest, 1990. 41–45. p.

⁴ Tóth Tihamér: A sértett jogállása a büntetőeljárásban, Belügyi Szemle, 1974/1. sz. 14–15. p.

⁵ Be. 51. § (2) bekezdésének a)–d) pontjai

⁶ Be. 316. §

* bírósági titkár, Debreceni Ítéletábrla

¹ Kiss Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban (PhD-értekezés), Miskolc, 2006, 70. p.

(http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5527_section_1156.pdf, letöltési idő: 2015. 06. 11. 14:23)

járó hatóságoknak, hogy azt, akinek az eljárási cselekményénél való jelenléte nem kötelező, de azt a törvény lehetővé teszi, értesítésre kerüljön⁷. Az értesítés módja kapcsán az eljárási kódex több lehetőséget biztosít a hatóságoknak, így az írásban, de akár távközlő eszköz útján, avagy elektronikusan is teljesíthető⁸. Az értesítés kiadását illetően az eljárási törvény csupán a másod- és harmadfokú eljárásban ír elő öt-öt napos időköz betartására irányuló kötelezettséget⁹.

Érdekesen alakul a sértett jelenléte a büntetőeljárás tárgyalási szakaszában, ugyanis a sértett a nyilvános tárgyalás (ülés) egészén jogosult jelen lenni, melyről az eljáró bíróságnak értesítenie kell. Az elsőfokú (tény) bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására bizonyítást ugyanakkor csak tárgyaláson vehet fel, melynek során – a bizonyítás felvételének sorrendjéről szóló rendelkezések alapján – a vádlott(ak) kihallgatását követően a tanúk közül rendszerint a sértettet hallgatja ki elsőként¹⁰. Mindezekből látható, hogy a sértett – amennyiben a bizonyítandó tényről tudomása lehet¹¹ – a büntetőeljárás tárgyalási szakaszában tanúként vesz részt, mivel a hatályos Be. nem ismeri önálló bizonyítási eszközként a sértett vallomását¹². Ennélfogva az elsőfokú bíróság bizonyítási eljárásának sikeres lefolytatásához főszabályként megállapítható, hogy a sértett tanúkihallgatása elengedhetetlen, így az eljáró bírónak a sértettet idéznie kell, mely már nem csupán egyszerű jelenléti lehetőség, hanem megjelenési, – akadály hiányában¹³ – vallomástételi és igazmondási kötelezettséget is jelent. Természetesen előfordulhat – ilyen a nyomozás során tett vallomás tárgyaláson történő felolvasása (ismertetése)¹⁴, avagy a külön eljárások között taglalt bíróság elé állítás¹⁵ esetében –, hogy nincs szükség a tárgyaláson a sértett tanúkénti kihallgatására. Általánosságban azonban mindenképpen elmondható, hogy a bíróság a tárgyalásra a sértettet tanúként idézi, így az ismeretett jogok helyett, immáron bizonyítási eszköz hordozójaként többnyire már csak kötelezettségek fogják terhelni.

A jelenléti jog körében egy gondolat erejéig érdemes kitérni a tárgyalás mellőzések külön eljárásra. A bizonyítás, s ezáltal a tárgyalás mellőzése kétségtelenül a büntetőeljárás egyszerűsítését, gyorsítását, a költségek megtakarítását célozza, valamint hatékonyabban érvényesül a speciális és generális prevenció is azáltal, hogy az elkövetéshez közelebbi időpontban kerül sor a büntetőjogi felelősségre vonásra. A szabadlábban lévő terhelt érdekeit is szolgálja, mivel jóval kevesebb ideig van a büntetőeljárás hatálya alatt, vala-

mint nem elhanyagolható körülmény, hogy végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására nem kerülhet sor vele szemben. Tényként lehet azonban megállapítani, hogy mindezek együtt járnak a sértetti jogok sérülésével. Tárgyalás hiányában értelemszerűen nem beszélhetünk jelenléti és felszólalási joggyakorlásról. Azon túl, hogy a sértettet a nyomozás során tanúként kihallgatták, valamint – jobb esetben – a nyomozás befejezéséről és a vádemelésről értesítették, legközelebb már csak a bíróság végzését veheti kézhez. A bírósági határozattal szemben – amennyiben nem magánvádlóként, avagy magánfélként jár el – a sértettnek jogorvoslati joga sincs¹⁶. Mindemelllett előnye lehet ezen eljárásnak, hogy a sértettnek nem kell újra szembeülnie a sérelmére elkövetett bűncselekménnyel és a bűnelkövetővel a tárgyaláson. Felmerülhet ugyanakkor a kérdés, hogy olyan elkövetési körülmények esetén, melyek magukban hordozzák az ismételt trauma esélyét, a tárgyalás mellőzésének egyik feltétele – azaz, hogy a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető – ténylegesen fennáll-e.

E külön eljárás vonatkozásában kiemelem, hogy Elek Balázs munkájában egy újszerű, köztes eljárást fogalmazott meg, amikor a nyomozás során ténybeli beismerő vallomást tett terhelt a vádirat benyújtását követően, a tárgyalás előkészítése során tartott ülésen – a megfelelő bírói tájékoztatást és figyelmeztetést követően – olyan, korlátozottan felhasználható nyilatkozatot tehetne, mely szerint a vádat nem vitatja. Ezt követően a bíróság – a közérdek védelmére, a nyomozási iratok ismeretében kialakított anyagi igazságra vonatkozó szemléletére és az önkéntesség ellenőrzésére tekintettel – a nyilatkozat elfogadása folytán a bizonyítási eljárást mellőzhetné, így tárgyalás tartására sem kerülne sor. A bíróság ezután tájékoztatná a terheltet a lehetséges jogkövetkezményekről, majd a perbeszédeket követően nyilvánosan kihirdetné ítéletét. A szerző álláspontja szerint ezen eljárás nagyobb garanciát jelentene az alkalmazási körét illetően hasonlatosságot mutató tárgyalás mellőzések eljárások jelenlegi formájával szemben¹⁷. Hozzáteszem, hogy e célon túl a sértetti jogérvényesítésnek a tárgyalás mellőzésével fennálló csorbulása is kiküszöbölhetővé válna. Az előkészítő ülésről a bíróság értesítené a sértettet, illetőleg képviselőjét, mellyel biztosítva lenne a megjelenési és felszólalási jog lehetősége is.

Út a felszólalásig

A bíróság a bizonyítási eljárás befejezté nyilvánítását, valamint másod- és harmadfokon az ügy előadását, illetőleg a bizonyítás felvételét követően felhívja

⁷ Be. 67. § (1) bekezdés 2. mondat, Be. 279. § (1) bekezdés 2. mondat, Be. 361. § (4) bekezdés, 364. § (2) bekezdés, Be. 393. § (4) bekezdés

⁸ Be. 67. § (2) bekezdés

⁹ Be. 364. § (2) bekezdés, Be. 393. § (4) bekezdés

¹⁰ Be. 234. § (1) bekezdés, Be. 286. § (1) és (3) bekezdés

¹¹ Be. 79. § (1) bekezdés

¹² Be. 76. § (1) bekezdés

¹³ Be. 81–82. §

¹⁴ Be. 296. § (2) bekezdés

¹⁵ Be. 516–525. §

¹⁶ Be. 548. § (1) bekezdés. Megjegyzendő, hogy e szakasz (3) bekezdése értelmében a magánfél kizárólag a polgári jogi igényt elbíróval rendelkezővel szemben kérheti a tárgyalás tartását. Amennyiben csak ő kéri a tárgyalás megtartását, akkor a bíróság a határozat e rendelkezését hatályon kívül helyezi, és az igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja.

¹⁷ Elek Balázs: Költség és időtartalmak a büntetőeljárásban, in: Úton a bírói meggyőződés felé, Printart-Press, 2015. 9–29. p.

a jogosultakat a perbeszédnek és a felszólalások megtartására, melynek keretében az ügyészi vádbeszédet követően szólhat fel a sértett (magánfél, egyéb érdekelt, avagy képviselő).¹⁸

A bíróság a felszólaláshoz való jog biztosítása érdekében a sértettnek a tárgyaláson történt tanúkihallgatását követően az alábbiak szerint rendelkezhet a bizonyítási eljárás alakulása, valamint a tárgyalás elnapolásának szükségességére is tekintettel:

- Amennyiben sem a tárgyalás félbeszakítása, sem annak elnapolása nem szükséges, s így egy határnapon a bizonyítási eljárás befejezhető, akkor kihallgatásának foganatosítása után a sértettet tájékoztatnia kell arról, hogy az ügyészi perbeszédet (vádbeszédet) követően élhet felszólalási jogával, melynek érdekében a tárgyalóteremben megvárhatja a bizonyítási eljárás befejezését és a vádbeszédet.

Ez azért is tűnhet praktikusnak, mert alakulhat úgy a bizonyítási eljárás, hogy szükség lehet a sértett további jelenlétére, valamint lehetősége nyílik észrevételezési és kérdezési jogának gyakorlására is.

- Amennyiben nem fejezhető be egy tárgyalási határnapon a bizonyítási eljárás,
 - a sértettnek a foganatosítandó eljárás cselekményeken való részvétele már nem indokolt, eltekinthet a bíróság a sértett tárgyaláson való további jelenlététől, és részvétele nélkül folytatja a tárgyalási határnapra tervezett bizonyítási eljárást, miután a tárgyalást elnapolja (félbeszakítja), illetőleg
 - a sértett jelenlétét bármely okból mégis szükségesnek tartja, akkor pedig egészen addig nem bocsátja el, amíg ez indokolt, majd a tárgyalást elnapolja (félbeszakítja).

Az eljárási szabályok maradéktalan betartásával a bíróságnak mindkét esetben az elnapolt tárgyalás új határnapjáról akár már annak alkalmával szóban, akár más egyéb módon értesítési kötelezettsége áll fenn a sértett felé.

A büntetőeljárás törvény alapján maga a sértett jogosult felvilágosítást kérni a bíróságtól a büntetőeljárás jogairól (kötelezettségeiről)¹⁹, a bíróságnak pedig kötelessége az eljárási cselekményről, így a felszólaláshoz való jogáról is tájékoztatnia a tárgyaláson jelen lévő sértettet. Ennek alapján, amennyiben az új határnapra tervezett bizonyításnak a befejezését előre lehet látni, már az elnapolt tárgyalás alkalmával a bíróságnak fel kell hívnia a sértettet arra, hogy amennyiben jelen lesz a következő határnapon, e jogával élhet.

A fentiekben foglalt tájékoztatási, értesítés kötelezettség elmulasztása esetén a sértett nem kapja meg a bíróságtól azt a lehetőséget, hogy ő maga dönthesse el, hogy egyfelől részt kíván-e venni a(z új) tárgyalási határnapon, másfelől élni kíván-e felszólaláshoz való jogával, melynek gyakorlásával a többi, eljárásban részt

vevő személyhez (ügyész, védő, vádlott) hasonlóan végső kísérletet tehessen a bíróság döntésének befolyásolása érdekében.

Speciális a helyzet abban az esetben, amikor olyan sértett van az eljárásban, aki tanúkihallgatása során hozzátartozói minőségén alapuló mentességi jogával²⁰ élve a vallomástételt megtagadta. Ebben az esetben kérdésként merül fel, hogy ez érinti-e sértettként gyakorolható büntetőeljárás jogait, így kérdezési, észrevételezési és felszólalási jogát, azaz ezek elválnak-e egymástól, avagy egymás jogi sorsát követik.

Habár a gyakorlatban összefügg a sértett eljárásjogi helyzete a tanúkénti minőségével, álláspontom szerint azonban e kettőhöz fűződő jogok (kötelezettségek) el is válhatnak ebben az esetben. A tárgyaláson ugyanis könnyen előfordulhat – kiváltképp a családon belül elkövetett erőszakos bűncselekmények esetén –, hogy a terhelt hozzátartozójaként jelen lévő és tanúként kihallgatandó sértett a vallomástételt e minőségére hivatkozással megtagadja, mellyel a nyomozás során tett vallomása „kiesik”²¹ a felhasználható bizonyítékok köréből. Semmi eljárási akadálya annak nincs, hogy ezt követően a tárgyalás egészen jelen lehessen, majd éljen felszólalási jogával. A sértetti „perbeszéd” alkalmával természetesen arra is lehetősége van, hogy a bíróság felé olyan nyilatkozatot tegyen, mely szerint már nem kívánja a vádlottnak, azaz hozzátartozójának a megbüntetését, avagy az azóta már rendeződött családi viszonyaira tekintettel neki már megbocsátott. Ennek már csak azért is jelentősége van, mert a sértett megbocsátását a büntetés kiszabása során enyhítő körülményként lehet értékelni különösen akkor, ha annak folytán a bűncselekmény miatt megromlott viszonyok helyreálltak²².

A fenti példából is látható, hogy még akkor is élhet felszólalási jogával a sértett, ha tanúvallomása már bizonyítékként nem használható fel. Hangsúlyozom, hogy erre csak akkor kerülhet sor, ha a sértett tudomással bír e jogosultságáról, melynek előfeltétele a bíróság értesítési kötelezettségének teljesítése.

A felszólalás tartalmi korlátai, megtételének módja

A szabályszerűen értesített és a tárgyaláson jelen lévő sértettet az eljáró bíróságnak fel kell hívni arra, hogy felszólaláshoz való jogát gyakorolhatja. Természetesen ez lehetőségként szerepel az eljárási törvényben, és amennyiben a sértett nem kíván élni e jogával, a bíróság ennek teljesítésére sem kötelezheti. A felhívás elmaradása egyébként relatív, kisebb eljárási szabálysértésnek minősül, mely azonban nincs kihatással sem az eljárás lefolytatására, sem a büntetőjogi főkérdések eldöntésére²³.

²⁰ Be. 82. § (1) bekezdésének a) pontja

²¹ Be. 296. § (3) bekezdés

²² 56/2007. BK vélemény III/4.

²³ Ve.: Be. 375. § (1) bekezdés

¹⁸ Be. 313. §, 366. § (5) bekezdés, 393. § (1) bekezdés

¹⁹ Be. 51. § (2) bekezdésének c) pontja

Az ügyészi vádbeszédet követően a sértett (magánfél, egyéb érdekelt, avagy képviselőjük)²⁴ felszólalhat.

A bíróság a felszólalás biztosítása érdekében az alábbiak szerint járhat el:

- az ügyészi vádbeszédet követően a jelen levő sértettet felhívja arra, hogy élhet felszólalási jogával, majd az általában egy-egy szavas nyilatkozatát jegyzőkönyvbe foglalja, ezt követően pedig folytatja az eljárást a védőbeszéddel;
- a másik esetben, miután tájékoztatja a sértettet a jogosultságáról, hagyja, hogy a sértett összefüggően előadhassa az ügyről alkotott meglátásait. Erre a jogszabály alapján leginkább a kiemelt jelentőségű ügyben van lehetőség.

A felszólalás jogszabályban rögzített tartalmi korlátai tehát attól függenek, hogy milyen eljárás zajlik a bíróság előtt:

Kiemelt jelentőségűnek nem minősülő ügyben nyilatkozhat²⁵:

- kívánja-e a vádlott(ak) bűnösségének megállapítását,
- kívánja-e a vádlott(ak) megbüntetését,

Felszólalása során tőle a szó megvonható és a törvényi feltételek fennállása esetén²⁶ nyilatkozata félbe is szakítható.

Kiemelt jelentőségű ügyben:²⁷

- a fentiekén túl kifejtheti a tényállásra vonatkozó álláspontját is.

Nyilatkozata során a szó nem vonható meg tőle, és előadása - a kivételektől eltekintve - nem szakítható félbe.²⁸

A sértett felszólalási jogának kiterjesztését a kiemelt jelentőségű ügyekben az igazságszolgáltatást érintő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CCV. törvény teremtette meg. A törvényjavaslat részletes indokolása²⁹ alapján e módosításra - az európai szabályozási irányelvekkel összhangban - a sértett (magánfél) jogköreinek megerősítése céljából volt szükség. A törvényjavaslatához benyújtásra került azonban olyan módosító javaslat is, mely a sértett e jogának kiterjesztését általánosságban, és nem csak a kiemelt jelentőségű ügyekben tartotta indokoltnak³⁰, viszont ez végül nem nyert támogatást.

A felszólalás tartalmi elemeit tekintve elmondható, hogy a bűnösség megállapítása és a megbüntetés kívánatának körében a sértett lényegében saját szubjektív

érzete alapján teszi meg az ezen eldöntendő kérdések megválaszolására irányuló nyilatkozatát, adott esetben függetlenül magától a bizonyítási eljárás eredményétől. Kiemelt jelentőségűnek nem minősülő ügyekben az eljárási szabályok alapján nincs lehetősége a tényállás és az azt alátámasztó (esetleg cáfoló) bizonyítékok értékelésének kifejtésére.

A sértett felszólalása ugyanakkor már-már perbeszéd jellegűnek tekinthető a kiemelt jelentőségű ügyekben, mivel a tényállásra vonatkozó álláspont kifejtésének keretében lehetőséget kap a sérelmet szenvedett fél is a tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás eredményének értékelésére, amely mind a vádmind a védőbeszéd szerves részét képezi. A sértett ekkor sem tehet nyilatkozatot a vádlott(ak) terhéről bűncselekmény(ek) büntetőjogi minősítésére, a büntetőeljárás szabályok betartására, a büntetés kiszabása során értékelendő súlyosító- és enyhítő körülmények hivatkozásával a büntetés konkrét nemére, avagy az alkalmazandó intézkedésre, valamint - az őt érintő körben a magánfél és egyéb érdekelt kivételével - a járulékos kérdésekre sem.

Véleményem szerint indokolatlan a jogalkotó által tett különbségtétel, ugyanis függetlenül attól, hogy a bíró előtt lévő ügy kiemelt jelentőségűnek minősül-e vagy sem, lehetőséget kell biztosítani a sértettnek arra, hogy a felszólaláshoz való jogával élhessen, melynek során álláspontját megszakítás nélkül, észszerű keretek között előadhassa. Erre azért is van szükség, hogy legalább az ítélethezatalt közvetlenül megelőzően a büntetőeljárás során egyébként végig háttérben lévő, s csupán a bizonyítási eljárás teljessége miatt megszólított sértett-tanú végezetül a bíróság előtt saját gondolatainak közlésével megnyilatkozhatson.

Ennek megfelelően az új eljárási kódex megalkotásánál érdemes lenne a sértett felszólaláshoz való jogának tartalmi megkövetését - attól függetlenül, hogy számol-e még a jogalkotó a kiemelt jelentőségű ügyek kategóriájával - negatív megközelítés alkalmazása útján annyiban korlátozni, hogy a bűncselekmény jogi minősítésére, a büntetés kiszabása során értékelendő súlyosító- és enyhítő körülmények hivatkozásával a konkrét büntetés nemére, az alkalmazandó intézkedésre, valamint az őt nem érintő járulékos kérdésekre nyilatkozatot nem tehet. A korlátozást az indokolja, hogy a sértetti jogvédelemnek és érdekérvényesítésnek körébe - függetlenül attól, hogy a sértett jogait meghatalmazott védő útján gyakorolja - nem tartozhatnak bele azon büntetőjogi főkérdések megválaszolása, melyek a vád és védelem feladatkörét elvonnák, avagy - ahogyan arra Róth Erika is utal³¹ - megkettőzőnek. Amennyiben korlátozás nélkül hagynánk, hogy a sértett kifejthesse „jogi” álláspontját, azáltal a laikus elemek beszívargása kétség kívül erőteljesen megjelenne az egyébként szigorú jogszabályi mederben lévő

²⁴ Be. 316. §-a szerint a magánfél megjelöli, hogy milyen összegben érvényesíti a polgári jogi igényt, ezt indokolhatja, távolléte esetén a bejelentett igényt az iratokból kell felolvasni. Az egyéb érdekelt a jogát vagy jogos érdekét közvetlenül érintő körben indítványt tehet.

²⁵ Be. 316. §

²⁶ Be. 314. § (4) bekezdése alapján a perbeszéd nem szakítható félbe, kivéve, ha bűncselekményt megvalósító kifejezést foglal magában, rendzavarást kelt, továbbá ha az eljárás elhúzóadásának megakadályozása érdekében ez szükséges.

²⁷ Be. 554/B. §

²⁸ Be. 554/O. §

²⁹ T/4276. sz. törvényjavaslat 5. §-ának részletes indokolása

(www.parlament.hu letöltési idő: 2015. 07. 10.)

³⁰ T/4276/4. sz. módosító javaslat

(www.parlament.hu letöltési idő: 2015. 07. 10.)

³¹ Róth Erika: A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében, Miskolci Jogi Szemle, VI. évfolyam különszám, Miskolc, 2011. 165. p.

büntető eljárásjog és büntetőjogi dogmatika körében, mely értelemszerűen nemkívánatos eseményekhez vezetne.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy amikor a sértett él felszólalási jogával, az annak során elhangzottakat a bíróságnak minden esetben objektív szemmel kell értékelnie, mivel a bűncselekmény során sérelmet szenvedett fél ez irányú nyilatkozata sosem lehet tárgyilagossá, a büntetendő magatartás jellegétől és az eltelt időtől függően számos szubjektív, érzelmi alapú megnyilvánulásban ölthet testet. Elek Balázssal egyetértve³² azonban hozzá kell ehhez tenni, hogy a sértett felszólalásának hatása az ítélet indokolásában – annak bíróra gyakorolt szubjektív volta miatt – ugyan nem jelenhet meg, de mindenképpen tényezőként szolgálhat a bíróság döntésének kialakításában.

Természetesen a bűncselekményt elszenvető sértett személyesen előadott felszólalásában tud olyan benyomást tenni a bíróságra, mely elérheti a fenti hatást. Felmerül azonban a kérdés, hogy a bűncselekmények sértettjei fel vannak-e készítve erre, egyáltalán feladata-e az ítéleti döntés kialakításának befolyásolása.

A hatályos eljárási kódex³³ lehetővé teszi, hogy a sértett jogait képviselő útján is gyakorolhassa, aki meghatalmazás alapján lehet ügyvéd, nagykorú hozzátartozója vagy külön törvényben erre feljogosított személy. Az ügyvédnek meghatalmazást maga a sértett, de más személyek is adhatnak³⁴, sőt kérelmére – a feltételek fennállása esetén – engedélyezhető a pártfogó ügyvédi képviselő is³⁵.

Amennyiben a sértett jogait ügyvéd képviseli a büntetőeljárásban, úgy megnyílhat a jóval hatékonyabb érdekérvényesítés lehetősége, s élve a felszólalási joggal – a sértetthez képest „másodkézből” ugyan, ám – rendszerezett módon fejtheti ki álláspontját az lefolytatott büntetőeljárásról. A sértett képviselése kétségtelenül garanciát nyújt jogainak minél hatásosabb és szélesebb körű gyakorlására, amely túlmutathat a tárgyaláson az állam büntetőhatalmát érvényesítő vádképviseelő ügyész tevékenységén, mivel más megközelítés útján kísérletet tehet a bíróság döntésének befolyásolása érdekében. Megjegyzendő, hogy annak sincs eljárási akadálya, hogy a sértetti képviselő mellett maga a sértett is felszólaljon.

A sértett a jogi képvislettel – természetesen annak minőségétől függően – már előléphet a büntetőügy lényeges szereplői közé, ugyanis bármennyire is fennáll a másodlagos viktimizáció³⁶ veszélye a tárgyaláson,

szakszerű jogi képvislettel annak tényleges hatása is csökkenthető.

Mindezekon túlmenően azt is meg kell jegyezni, hogy az ügyvédi kar jelenleg nem feltétlenül rendelkezik olyan képesítéssel, ismerettel, hogy a sértett, azon belül is a tizennyolcadik életévét meg nem haladott személyek megfelelő képviselét elláthassa. Hozzá kell tenni ehhez, hogy gyakorlati nehézségei és buktatói miatt a bírói kar részére is nagy kihívást jelent a gyermekkorú tanúk megfelelő kihallgatása, melyre igen részletesen utal Elek Balázs is művében³⁷.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatásában foglaltakat³⁸ teljes mértékben osztva, álláspontom szerint – talán kicsit utópisztikusan – érdemes lenne megfontolni egy olyan, kifejezetten a bűncselekmények áldozatainak védelmével, a sértettek jogainak képviselő útján történő érvényesítésével foglalkozó szakjogász képzés bevezetését³⁹, mellyel speciális tudásanyagra tennének szert az eziránt érdeklődő ügyvédek (jogászok), és ezzel felkerülnének egy nyilvántartási listára (szaknévsorba).

Az új eljárási kódex megalkotásánál nem lenne elvetendő – kiváltképp a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében, illetve a jelenleg kiemelt jelentőségűnek kezelt azon bűncselekményeknél, amelyeknek van sértettje – a megfelelő hatástalanulmány lefolytatását követően a sérelmet szenvedett fél jogi képviselétének kötelező előírása, még hozzá oly módon, hogy a meghatalmazásra jogosult (főszabály szerint a sértett) ne legyen megfosztva a szabad ügyvédválasztás lehetőségétől. Amennyiben viszont a meghatalmazásra jogosult nem él e jogával, vagy nem áll fenn a kötelező jogi képviselő, de a sértett kéri, abban az esetben az eljáró hatóság kirendelne számára képviselőt. Fontos követelmény lehetne, hogy egyrészt

eroszak_a_buntetoeljarasban%5Bjogi_forum%5D.pdf 8. p. letöltési idő: 2015. 07. 08. 9:20)

³⁷ Elek Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban, *Belügyi Szemle*, 2011/3. szám 93–111. p.

³⁸ „Egy gyermeket képviselő ügyvédnek képzettnek és járatosnak kell lennie a gyermekek jogai terén és a vonatkozó kérdésekben, folyamatos és mélyreható képzést kell kapnia, és képesnek kell lennie a gyermekekkel való, az ő értelmi szintjüknek megfelelő kommunikációra” leírja továbbá, hogy „Érdemes megfontolni egy ifjúsági szakügyvédekkel álló rovdarszázát, tiszteletben tartva ugyanakkor a gyermek jogát a szabad ügyvédválasztáshoz”, valamint kiemeli, hogy „fontos az is, hogy a gyermek ügyvédjének díjazását ne a szülő állja, se közvetlenül, se közvetve. Ha az ügyvédet a szülő fizeti, különösen azokban az esetekben, amikor érdekellentét áll fenn, semmi sem garantálja, hogy az ügyvéd képes lesz függetlenül védeni a gyermek álláspontját.”

(Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (ETMB) iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, 2010. 39. pontja, 103. pontja, 78. p. www.coe.int/children letöltési idő: 2015. 06. 04. 16:00)

További érdekességek is olvashatók az iránymutatás indokolásában egyes európai országok ügyvédi kamaráinak ez irányú képzéseiről, úgy mint „A Flamand Ügyvédi Kamara és annak Ifjúsági Ügyvédi Bizottsága jó néhány éve nyújt tagjainak két éves gyermekjogi kurzust. A jogi információkat gyermekpszichológiai és -fejlesztési alapképzés, valamint gyakorlati képzés – például kommunikáció a gyermekekkel – egészíti ki. Valamennyi képzési szakaszt el kell végezni az „ifjúsági ügyvédi” oklevél megszerzéséhez. 2010-ben mintegy 400 ifjúsági ügyvédet képeztek” lásd bővebben: www.jeugdadvocaat.be. (ETMB iránymutatás, uo. 69. pont 65. p., letöltési idő: 2015. 06. 04. 16:00)

³⁹ Jelenleg hasonló a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Deák Ferenc Intézet szakirányú továbbképzései között a fiatalokriak ügyeinek szakjogász képzése.

³² Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, *Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.*, 2008., 20. p.

³³ Be. 56. § (1) bekezdés

³⁴ Be. 57. § (1) bekezdés

³⁵ Be. 57. § (3) bekezdés

³⁶ Másodlagos viktimizáció a szakirodalom szerint az, amikor a sértett a büntetőeljárás alatt másodsorú is áldozattá válik azáltal, hogy a kihallgatások és tanúvallomások során újra és újra át kell élnie, amit legszívesebben kitörölne emlékezetéből – *Simonné Peti Viktória: Családon belül gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak a büntetőeljárásban, Jogi Fórum Publikáció* (http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/simonne_peti_viktoria_csaladon_belul_gyermekek_serelmere_elkovetett_szexuális

csak a már fent írt szaknévsorban szereplő ügyvédek (jogászok) közül kerülhetne sor a meghatalmazásra, illetve a kirendelésre, másrészt a képviselő feladatának ellátásával felmerült díjat, költséget és készkiadást, mint büntetőjogi költséget a bűnösnek kimondott vádlottnak kellene viselnie.⁴⁰ Megjegyzendő, hogy a kötelező jogi képviselet előírása a „drága büntetőeljárás”, mint nem kívánt mellékhatását idézné elő, mely jogintézmény vitathatatlanul nem illene bele a processzus költségtakarékossági követelményébe, azonban a sértetti jogérvényesítés hatékonyabbá tétele útján megfelelően szolgálhatná a sértett és a védővel eljáró terhelt között nem létező jogegyensúly kiigazítását.⁴¹

Kérdésként merülhet fel, hogy szükség van-e az ügyész mellett egy aktív szerephez jutó, kötelezően jelen lévő sértetti jogi képviselőre. Ehhez tényként kell megállapítani, hogy a sértett a büntetőeljárásban igen csak a magára maradott fél szerepét tölti be, akinek a támogatására kiemelten szükség van főleg a hátrányos tulajdonságokkal rendelkező sértettek (gyermek) esetén, az erkölcsi okból szenzitív körű, valamint a nagyobb tárgyi súlyú ügyekben. Álláspontom szerint a fenti kérdésre a válasz csakis igenlő lehet, ugyanis az ügyész feladata elsődlegesen az állam büntetőhatalmának érvényesítése, amely csupán áttételesen, közvetett úton érintheti a sértett érdekeinek a védelmét, a bűncselekmények áldozatainak további, hatékony segítése pedig a terheltközpontú büntetőeljárásunkban kiemelten fontos feladatnak mutatkozik a mellérendeltség (vagy ahhoz közelítő helyzet) megteremtése érdekében. Ez pedig már csak azért is fontos, mivel a jelenleg hatályos eljárásjogunk egyre szélesebb teret enged a resztoratív igazságszolgáltatásnak is.

Összegzés

Fejtegetéseimben egyértelműen a sértett felszólalási jogának kiterjesztése, illetőleg érvényesítésének fokozott elősegítése mellett foglaltam állást. Mindehhez szükséges az eljáró hatóságok értesítési kötelezettségének maradéktalan teljesítése, különösen a személyesen eljáró sértett megfelelő tájékoztatása joggyakorlásának lehetőségéről. Amennyiben a sértett él felszólalási jogával, akkor nyilatkozatának tartalmi körét – a büntetőjogi főkérdések, illetőleg a rá nem vonatkozó járulékos kérdések kivételével – szükségtelen észszerűtlen korlátok közé zárni. Fontos lenne a jövőben a jogérvényesítés hatékonyabb megvalósulása érdekében a sértettek megfelelő támogatása, így szakszerű jogi képviseletük erősítése is.

Kedvező irányú változásra a készülő új büntetőeljárás kódex adhat reményt, ugyanis a kodifikáció főbb

irányelvei között szerepel mind a sértetti érdekek fokozottabb, mind – korukból, helyzetükből vagy állapotukból adódó érdekérvényesítési korlátaikra figyelemmel – az ún. sérülékeny csoportba tartozó személyek hatékonyabb védelme egyaránt.⁴² A jelenleg hatályos eljárási szabályok ismeretében egyértelműen üdvözítendő ennek megjelenése, mely remélhetőleg az elkészült jogszabálysövegében is visszatükröződik, és a sértett helyzetének javítását célzó rendelkezések a mindennapi joggyakorlat során is hatékonyan alkalmazhatóak lesznek. ■

Felhasznált irodalom, egyéb hivatkozások

- Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., 2008.
- Elek Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban, *Belügyi Szemle*, 2011/3. szám
- Elek Balázs: Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban, in: *Úton a bírói meggyőződés felé*, Printart-Press, 2015
- Kiss Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban (PhD-értekezés), Miskolc, 2006
(http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5527_section_1156.pdf)
- Kratochwill Ferenc: A sértett jogi helyzete a magyar büntetőeljárás jogban, ELTE, Budapest, 1990.
- Miskolczi Barna: Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei, in: *Úton a bírói meggyőződés felé*, Printart-Press, 2015
- Róth Erika: A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében, *Miskolci Jogi Szemle*, VI. évfolyam, különszám, Miskolc, 2011
- Simonné Peti Viktória: Családon belül gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak a büntetőeljárásban, *Jogi Fórum Publikáció*
(http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/simonne_peti_viktoria__csaladon_belul_gyermekek_serelmere_elkovetett_szexualis_eroszak_a_buntetoeljarasban%5Bjogi_forum%5D.pdf)
- Tóth Tihamér: A sértett jogállása a büntetőeljárásban, *Belügyi Szemle*, 1974/1. szám
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (ETMB) iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (www.coe.int/children)
- Az Országgyűlés hivatalos honlapja (www.parlament.hu)

⁴⁰ Kétséges, hogy ezek után mennyire lenne szükség a hatályos Be. szabályai alapján kirendelhető eseti gyám (gondnok) intézményére.

⁴¹ A gyámhatóság által kirendelt és a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett törvényes képviseletét ellátó eseti gyámnak (ügyvédnek) az ügyben felmerült készkiadása és díja jelenleg is büntetőjogi költséget képez [Be. 74. § (1) bekezdés b) és c) pont].

⁴² Lásd bővebben: Miskolczi Barna: Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei, in: *Úton a bírói meggyőződés felé*, Printart-Press, 2015, 30–42. p.